УДК 378.22: 01.895

ВІКТОРІЯ АБАКУМОВА
ORCID: 0000-0003-2574-1799
(Глухів)

МЕТОДИКА РОБОТИ ЗІ СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНИМИ СХЕМАМИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлюються методичні особливості застосування форм роботи зі структурно-логічними схемами, які використовуються для здобувачів вищої освіти в процесі освітньої діяльності під час вивчення історичних дисциплін. Доводиться необхідність їхнього використання в умовах сучасного закладу вищої освіти для майбутніх бакалаврів історії.

***Ключові слова**: здобувач вищої освіти, освітня діяльність, структурно-логічна схема.*

Постановка проблеми. Сучасний етап реформування системи вищої освіти в Україні характеризується невизначеністю, новелами, посутніми змінами в організації навчально-виховного процесу, однак ці процеси не завжди сприяють удосконаленню якості підготовки фахівців. В умовах педагогічного закладу вищої освіти є потреба в збільшенні кількості нормативних та варіативних гуманітарних дисциплін для здобувачів вищої освіти. Це викликане необхідністю підвищення рівня патріотизму й національної свідомості, популяризації національних ідей та державотворчих здобутків. Для ефективного їхнього опанування використовуються інноваційні форми роботи, інтерактивні технології навчання, однак ми наполягаємо, що для кращого засвоєння теоретичних знань, важливим є використання структурно-логічних схем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про використання структурно-логічних схем при вивченні історичних дисциплін привертає увагу сучасних методистів, педагогів, науковців. Так, у дослідженні Т. Ажгибкової зроблено спробу виокремити наукові підходи до цієї проблеми та сформулювати наукові засади їхнього використання в закладах освіти в процесі вивчення гуманітарних дисциплін [1]. У наукових розвідках Т. Жалій окреслюються методичні особливості використання структурно-логічних схем як форм активізації пізнавальної діяльності студентів при опануванні правознавчих дисциплін [3-4]. Увагу Л. Полтавець привертають умови використання таких форм роботи в закладах освіти при вивченні предметів середньої школи, а М. Радченко розкриває специфіку роботи зі структурно-логічними схемами на уроках світової літератури [5-6]. Дослідниця Ю. Скопіна вивчає теоретичні засади використання структурно-логічних схем у процесі навчальної діяльності [8]. Національний експерт Ю. Рашкевич деталізує компетентнісний підхід у процесі освітньої діяльності сучасних закладів освіти в руслі реалізації положень «Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя» [2; 7].

Мета статті. У статті простежимо теоретико-методичні засади використання структурно-логічних схем у процесі освітньої діяльності з вивчення історичних дисциплін в процесі фахової підготовки здобувачів вищої освіти. Розглянемо загальні вимоги до організації роботи здобувачів вищої освіти із заповнення таких схем та наведемо конкретні пропозиції щодо їхнього змістового наповнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структурно-логічна схема в освітній діяльності – це вид наочності, який демонструє не лише фактичний матеріал за певними критеріями, а й показує причинно-наслідкові зв'язки подій, процесів, явищ. Ян Коменський влучно зазначав, що ціле

© В. Абакумова, 2017

сприймається раніше, ніж частини, тому роль схеми важко переоцінити для презентації ключової ідеї, думки, тези. Залежно від теми, яка пропонується до вивчення, варто продумувати елементи схеми, рівні взаємозв'язків окремих її складових, елементів, частин, блоків.

Під час застосування структурно-логічних схем у здобувачів вищої освіти формуються такі вміння й навички, які дозволяють їм всебічно, неупереджено й об'єктивно здійснювати аналіз історичних явищ, процесів та подій. При роботі з історичними джерелами це дає змогу уважно опрацьовувати текст, мислити, знаходити асоціативні зв'язки, креативно підходити до візуалізації опрацьованої інформації. Унаочнення цілісної карти того чи іншого питання дасть змогу сформувати загальне уявлення та убезпечить від тих помилок, які є типовими під час експрес-вивчення дисциплін («мозаїчне» розуміння події та обмежене її вивчення поза контекстом історичних процесів, механічне запам'ятовування фактичного матеріалу тощо). Адже завдяки сукупності розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація та ін.) структурований навчальний матеріал приводиться в певну систему за допомогою знаків-сигналів (символічних, графічних, візерункових, словесних), що дозволяє створити зорову опору ваємозв'язків його структурних елементів.

Під час вивчення нормативної дисципліни «Історія України» у вигляді творчого завдання пропонується заповнення структурно-логічної схеми з основ українського державотворення, необхідними елементами якої є статус Української держави, еволюція ідеї державотворення в процесі різних подій (періоду національного відродження, Українських революцій с. XVII ст., 1917-1921 рр. тощо). На нашу думку, за допомогою структурно-логічних схем в обов'язковому порядку варто висвітлювати такі аспекти: основні етапи українського державотворення з акцентом на тяглість і наступність державотворчих традицій; розгляд становлення національної ідеї та її відображення в творах наукових, громадських, політичних діячів різних історичних періодів, здобутки державного й політичного планів на кожному з історичних етапів розвитку України.

До структурно-логічної схеми, як правило, висуваються такі стандартні вимоги: лаконічність, зрозумілість, невеликий обсяг, чіткість формулювань, ієрархічність. Схема має бути простою й лаконічною, тобто шляхом основних термінів та понять розкривати ключову думку, ідею, положення. Невеликий обсяг передбачає потребу в її візуалізації на одній сторінці (для прикладу, якщо таблиця може бути продовжувана на кількох аркушах, то для схеми це неприпустимо). Чіткість формулювань означає необхідність використання загальноприйнятих і зрозумілих глосарії, однозначних понять. Під ієрархічністю розуміється використання ключової інформації по центру схеми, а допоміжною – по боках (це також може регулюватися розмірами шрифтів, кольоровими заливками, виділенням кольором та ін.) [1, с. 14].

Для ефективного застосування структурно-логічних схем у процесі освітньої діяльності пропонується їхнє використання як в уже готовому вигляді, коли ми формуємо мовленнєві компетентності здобувача вищої освіти, або ж її складання студентом самостійно. За умов останнього варіанту, варто запропонувати чіткі критерії оцінювання такого виду творчої діяльності особи. Оцінюватися має самостійні та творчий підхід, наявність логічних зв'язків, кількості та якості інформаційних блоків, відповідність темі змістового наповнення, вибір типу схему, акуратність оформлення, збереження на схемі ключових понять теми тощо. У разі, якщо такий вид роботи студентам пропонується вперше, слід запропонувати алгоритми складання структурно-логічної схеми із визначенням послідовних етапів її заповнення (наприклад: сформулювати мету заповнення схеми, з'ясувати особливості процесу, об'єкту дослідження, опрацювати матеріал (підручника, посібника, джерело), проаналізувати текст та визначити ключові думки, виокремити основні смислові блоки, пояснити терміни, поняття, ознаки, віднайти логічні зв'язки між ними, побудувати на папері проект схеми, обрати типи графічних елементів, використовуючи інструменти Word, перевірити адекватність типу схеми та зв'язку між елементами схеми) [8, с. 41].

Серед типів структурно-логічних схем виділяють: логічні ланцюжки (які вказують на послідовність процесів), циклічні схеми (ілюструють завершений процес та його повторюваність), схеми «загальне-частини» (унаочнюють складники, елементи процесу, явища, події), радіальні схеми (типу «Ромашка»: для демонстрації зв'язків між окремими частинами), схема-кластер (для групування схожих понять, явищ, процесів, подій), діаграма Венна (для показу співвідношення одиничного та множинного) [5, с.5]. Різноманітними за змістом і наповненням є схеми-класифікації, ієрархічні схеми, схеми-піраміди, фішбоун, складно-структуровані схеми.

У процесі вивчення історичних дисциплін досить поширеною є схема «Стрічка часу» як вид умовно-графічної схеми, який показує на стрічці за допомогою лінійної системи координат співвідношення історичних подій у часі. Вкажемо, що сучасні програмні продукти надають широкі можливості для використання засобів інформаційно-комунікативних технологій для складання стрічок часу – від найпростіших, що передбачають автоматичне розташування прапорців із подіями на стрічці часу, до достатньо складних, які надають можливості підкріплення стрічки часу додатковим ілюстративним матеріалом.

Використання структурно-логічних відіграє значну роль у формуванні як загальних, так предметних компетентностей здобувачів вищої освіти. Процес візуалізації матеріалу, на думку переважної більшості фахівців, а також розкодування його людиною завжди породжує проблемну ситуацію, вирішення якої пов'язане з аналізом, синтезом, узагальненням, розгортанням і згортанням інформації, тобто з операціями активної розумової діяльності. Тому в процесі застосування структурно-логічних схем відбувається концентрація уваги на найбільш суттєвих у конкретній ситуації ситуації аспектах проблеми, дає можливість глибше її зрозуміти й засвоїти. Різні способи візуалізації створюють особливу наочність завдяки розташуванню елементів змісту в нелінійному вигляді та виокремленню логічних та причинно-наслідкових зв'язків між ними. Адже така наочність спирається на структуру та асоціативні зв'язки, характерні для довгочасної пам'яті людини. Тому використання різних форм візуалізації навчального матеріалу є важливим засобом навчання, сприяє актуалізації системних характеристик навчального знання, успішному набуттю вмінь та навичок на всіх рівнях пізнавальної діяльності: репродуктивному, пошуково-виконавчому та творчому.

Висновки. Підбиваючи підсумок, вкажемо, що структурно-логічна схема в освітній діяльності – це такий вид наочності, який демонструє не лише фактичний матеріал за певними критеріями, а й показує причинно-наслідкові зв'язки подій, процесів, явищ і який дозволяє охопити значну кількість навчального матеріалу завдяки групуванню елементі схеми, рівнів взаємозв'язків окремих її складових, елементів, частин, блоків. Пропонуємо за допомогою структурно-логічних схем в обов'язковому порядку висвітлювати такі аспекти: основні етапи українського державотворення з акцентом на тяглість і наступність державотворчих традицій; розгляд становлення національної ідеї та її відображення в творах наукових, громадських, політичних діячів різних історичних періодів, здобутки державного й політичного планів на кожному з історичних етапів розвитку України.

Подальшими перспективними напрямками наукових досліджень в контексті окресленого питання визначаємо такі:

- розгляд інноваційних форм активізації пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти та методичне обґрунтування їхнього застосування (воркшоп, сторітелінг, айстопінг та ін.);
- дослідження ефективності застосування інноваційних форм роботи зі студентами (шляхом моніторингу оцінювання теоретичних знань і практичних умінь та навичок);
- визначення пріоритетної тематики для включення до навчальних програм вибіркових дисциплін для здобувачів вищої освіти всіх спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ажгибкова Т. Н. Научные основы применения структурно-логических схем при преподавании гуманитарных дисциплин в вузах [Текст] / Т. Н. Ажгибкова, В. В. Зверев, М. Л. Лебедева // Инновации в образовании. – 2005. – № 3. – С. 13-27.

2. Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lpehea.in.ua/ievropeyska-ta-nacionalna-ramka-kvalifikaciy-nrk-vishchoyi-osviti-vo/1ramka-kvalifikaciy-iepvo.

3. Жалій Т.В. Особливості застосування нових форм роботи на практичних заняттях з майбутніми журналістами при опануванні навчальної дисципліни "Авторське право" [Текст] // міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 30 верес.-1 жовт. 2014 р.) / за заг. ред. М. В. Гриньової ; Полтав. нац пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Ін-т проблем виховання НАПН України, Варшавский ун-т, м. Варшава, Республіка Польща [та ін.]. – Полтава, 2014. – С. 26-28.

4. Жалій Т.В. Теоретико-методичні засади вивчення правознавчих дисциплін у процесі фахової підготовки майбутніх учителів математики // Молодий учений. – 2015. – №2. – С. 242 – 244.

5. Полтавець Л. І. Структурно-логічні схеми як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів [Текст] / Л. І. Полтавець // Хімія: Наук. – метод. журнал. – 2006. – № 6. – С. 4-6.

6. Радченко В. В. Використання опорно-логічних схем на уроках світової літератури [Текст] / В. В. Радченко // Зарубіжна література в школі. – 2015. – № 1-2. – С. 4-17.

7. Рашкевич Ю.М. Компетентнісний підхід у побудові освітніх програм. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file://C:/UsersDownloads/Competence_Approach_Rashkevych_Nov.2014.pdf.

8. Скопина Ю. А. Использование структурно-логических схем в процессе обучения [Текст] / Ю. А. Скопина // Химия в школе. – 2007. – № 3. – С. 40-42.

REFERENCES

1. Azhhybkova T. N. Nauchnыe osnovы prymenenyya strukturno-lohycheskykh skhem pry prepodavanyy humanytarnыkh dystsyplyn v vuzakh [Tekst] / T. N. Azhhybkova, V. V. Zverev, M. L. Lebedeva // Ynnovatsyy v obrazovanyy. – 2005. – # 3. – S. 13-27.

2. Yevropeys'ka ramka kvalifikatsiy dlya navchannya vprodovzh zhyttya. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://lpehea.in.ua/ievropeyska-ta-nacionalna-ramka-kvalifikaciy-nrk-vishchoyi-osviti-vo/1ramka-kvalifikaciy- iepvo.

3. Zhaliy T.V. Osoblyvosti zastosuvannya novykh form roboty na praktychnykh zanyattyakh z maybutnimy zhurnalistamy pry opanuvanni navchal'noyi dystsypliny "Avtors'ke pravo" [Tekst] // mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Poltava, 30 veres.-1 zhovt. 2014 r.) / za zah. red. M. V. Hryn'ovoyi ; Poltav. nats ped. un-t imeni V. H. Korolenka, In-t problem vykhovannya NAPN Ukrayiny, Varshavskyy un-t, m. Varshava, Respublika Pol'sha [ta in.]. – Poltava, 2014. – S. 26-28.

4. Zhaliy T.V. Teoretyko-metodychni zasady vyvchennya pravoznavchykh dystsyplin u protsesi fakhovoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv matematyky // Molodyy uchenyy. – 2015. – #2. – S. 242 – 244.

5. Poltavets' L. I. Strukturno-lohichni skhemy yak zasib aktyvizatsiyi piznaval'noyi diyal'nosti uchniv [Tekst] / L. I. Poltavets' // Khimiya: Nauk. – metod. zhurnal. – 2006. – # 6. – S. 4-6.

6. Radchenko V. V. Vykorystannya oporno-lohichnykh skhem na urokakh svitovoyi literatury [Tekst] / V. V. Radchenko // Zarubizhna literatura v shkoli. – 2015. – # 1-2. – S. 4-17.

7. Rashkevych Yu.M. Kompetentnisnyy pidkhid u pobudovi osvitnikh prohram. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : file://C:/UsersDownloads/Competence_Approach_Rashkevych_Nov.2014.pdf.

8. Skopyna Yu. A. Yspol'zovanye strukturno-lohycheskykh skhem v protsesse obuchenyya [Tekst] / Yu. A. Skopyna // Khymyya v shkole. – 2007. – # 3. – S. 40-42.

VIKTORIYA ABAKUMOVA

METHODOLOGY OF WORKING WITH STRUCTURAL-LOGICAL SCHEMES IN THE PROCESS OF STUDY OF HISTORICAL DISCIPLINES IN THE CONDITIONS OF PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATION

The article describes the methodical features of the application of forms of work with structural-logical schemes that are used for applicants of higher education in the process of educational activity during the study of historical disciplines. The necessity of their use in the conditions of a modern institution of higher education for future bachelors of history is proved. The article argues that the structural-logical scheme in educational activity is a kind of visibility, which demonstrates not only factual material according to certain criteria, but also shows the causal relationships of events, processes, phenomena and which allows to cover a significant amount of educational the material due to the grouping of the element of the scheme, the levels of interconnections of its individual components, elements, parts, blocks. During the application of structural and logical schemes, the skills and abilities of higher education graduates are formed that allow them to comprehensively, impartially and objectively analyze the historical phenomena, processes and events. When working with sources of static sources, this allows you to carefully process the text, think, find associative relationships, and apply creatively to the visualization of the information processed. The author proposes, with the help of structural and logical schemes, to cover the following aspects as a matter of urgency: the main stages of the Ukrainian state-building with an emphasis on the continuity and continuity of state-building traditions; consideration of the formation of the national idea and its reflection in the works of scientific, public and political figures of various historical periods, achievements of state and political plans at each of the historical stages of development of Ukraine.

***Key words**: higher education student, educational activity, structural-logical scheme.*

Одержано02.11.2017р